

طراحی الگوی برنامه درسی

(از نظریه تا عمل)

نویسنده:

دکتر صادق حامدی نسب

مدرس دانشگاه فرهنگیان

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۴۰۰

سرشناسه	:	حامدی‌نسب، صادق، ۱۳۴۸-
عنوان و نام پدیدآور	:	طراحی الگوی برنامه درسی (از نظریه تا عمل)/نویسنده صادق حامدی‌نسب.
مشخصات نشر	:	تهران : آوای نور، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	:	۲۹۶ص.: جدول.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۸۱۷-۶
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. [۲۹۶-۳۸۱].
موضوع	:	برنامه‌ریزی درسی
موضوع	:	Lesson planning
موضوع	:	برنامه‌های درسی
موضوع	:	Education -- Curricula
رده بندی کنگره	:	LB۲۸۰۶/۱۵
رده بندی دیویی	:	۳۷۵/۰۰۱
شماره	:	۰۰۰۰۰۰۰۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

طراحی الگوی برنامه درسی (از نظریه تا عمل)

نویسنده: دکتر صادق حامدی نسب

ناشر: آوای نور

چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۹-۸۱۷-۶

نشانی: تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، خیابان شهید وحید نظری، پلاک ۹۹، طبقه

دوم، تلفن: ۶ و ۶۶۹۶۷۳۵۵، نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

قیمت ۸۵۰۰۰ تومان

همه حقوق برای ناشر و مؤلف محفوظ است.

فهرست مطالب

بخش اول: کلیات برنامه درسی

فصل اول: ضرورت، اهمیت و انواع برنامه درسی.....	۱۵
۱-۱. مقدمه.....	۱۵
۲-۱. تعاریف برنامه درسی.....	۱۶
۳-۱. ضرورت و اهمیت برنامه درسی.....	۱۸
۴-۱. سیر تحول برنامه درسی در جهان و ایران.....	۱۹
۵-۱. انواع برنامه‌ی درسی.....	۲۲
۱-۵-۱. انواع برنامه درسی از دیدگاه پوزنر.....	۲۲
۲-۵-۱. انواع برنامه‌ی درسی از دیدگاه انجمن بین‌المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی.....	۲۵
۳-۵-۱. انواع برنامه‌ریزی درسی از دیدگاه فرانسیس کلاین.....	۲۶
۴-۵-۱. انواع دیگر برنامه درسی.....	۲۸
۶-۱. مقایسه انواع برنامه درسی.....	۲۹
فصل دوم: مبانی برنامه درسی.....	۳۳
۱-۲. مقدمه.....	۳۳
۲-۲. اهمیت مبانی برنامه درسی.....	۳۳
۳-۲. انواع مبانی برنامه درسی.....	۳۴
۱-۳-۲. مبانی فلسفی برنامه درسی.....	۳۴
۱-۱-۳-۲. مکاتب فلسفی.....	۳۹
۲-۱-۳-۲. فلسفه‌های تربیتی.....	۴۲
۲-۳-۲. مبانی روان‌شناسی برنامه درسی.....	۴۳
۱-۲-۳-۲. نظریه‌های یادگیری.....	۴۶
۳-۳-۲. مبانی جامعه‌شناسی برنامه درسی.....	۴۸
۱-۳-۳-۲. جامعه.....	۴۹
۲-۳-۳-۲. فرهنگ.....	۵۰
۳-۳-۳-۲. ارتباط بین عناصر فرهنگی با برنامه درسی.....	۵۰
۴-۳-۳-۲. برنامه درسی و تغییرات اجتماعی.....	۵۱

۵۱	..... مبانی دانشی ۴-۳-۲
۵۲	..... مبانی دینی ۵-۳-۲
۵۲	..... اهمیت و ضرورت تربیت دینی ۱-۵-۳-۲
۵۳	..... رابطه برنامه درسی و تربیت دینی ۲-۵-۳-۲

فصل سوم: نظریه‌ها و جهت‌گیری‌های برنامه درسی .....

۵۵	..... مقدمه ۱-۳
۵۷	..... نظریه‌ها و دیدگاه‌های برنامه درسی ۲-۳
۵۷	..... دیدگاه آیزنر ۱-۲-۳
۶۰	..... دیدگاه اسکایرو ۲-۲-۳
۶۱	..... دیدگاه میلر ۳-۲-۳
۶۷	..... دیدگاه مک نیل ۴-۲-۳
۶۸	..... دیدگاه کلیبارد ۵-۲-۳
۶۹	..... دیدگاه دکر واکر ۶-۲-۳
۷۱	..... دیدگاه رون میلر ۷-۲-۳
۷۲	..... دیدگاه هاکرسون ۸-۲-۳
۷۳	..... دیدگاه پوزنر ۹-۲-۳
۷۳	..... دیدگاه ژيرو، پنا و پاینار ۱۰-۲-۳
۷۴	..... دیدگاه پاینار، رینولدز و تابمن ۱۱-۲-۳
۷۷	..... جمع‌بندی نظریه‌ها و دیدگاه‌های برنامه درسی ۱۲-۲-۳
۷۹	..... انواع جهت‌گیری‌های برنامه درسی ۳-۳
۸۰	..... نقش جهت‌گیری‌های برنامه درسی در طراحی و تدوین آن ۱-۳-۳
۸۱	..... ارتباط جهت‌گیری‌های برنامه درسی با ارزشیابی برنامه درسی ۲-۳-۳

فصل چهارم: الگوهای طراحی و تدوین برنامه درسی .....

۸۴	..... مقدمه ۱-۴
۸۴	..... الگوهای طراحی برنامه درسی ۲-۴
۸۵	..... برنامه‌های درسی فراگیر-محور ۱-۲-۴
۸۷	..... برنامه درسی موضوع محور ۲-۲-۴
۸۸	..... انواع الگوهای تدوین برنامه درسی ۳-۴

۸۸	.....	۱-۳-۴	الگوهای برنامه درسی از نظر پوزنر
۹۰	.....	۲-۳-۴	انواع الگوهای ساختاری از نظر اکر
۹۰	.....	۳-۳-۴	انواع الگوهای ساختاری از دید شورت
۹۱	.....	۴-۳-۴	انواع الگو از منظر منبع اطلاعاتی
۹۳	.....	۵-۳-۴	انواع الگوهای درسی از نظر فنی و غیر فنی
۹۴	.....	۱-۵-۳-۴	مدل وین اشتین و فانتی نی (غیرفنی)
۹۶	.....	۲-۵-۳-۴	مدل چارترز (غیرفنی)
۹۹	.....	۳-۵-۳-۴	مدل تایلر (فنی)
۱۰۱	.....	۴-۵-۳-۴	مدل تبا (فنی)
۱۰۲	.....	۴-۴	جمع‌بندی مباحث مربوط به الگوهای برنامه درسی
۱۰۵	.....	۵-۴	الگوی مطلوب برنامه درسی

بخش دوم: عناصر برنامه درسی

۱۰۹	.....	فصل اول: نیازسنجی آموزشی
۱۰۹	.....	۱-۱. مقدمه
۱۱۰	.....	۲-۱. مفهوم نیاز
۱۱۰	.....	۳-۱. انواع نیازسنجی
۱۱۱	.....	۴-۱. اهداف نیازسنجی
۱۱۳	.....	۵-۱. اصول نیازسنجی
۱۱۳	.....	۶-۱. روش‌ها و فنون نیازسنجی
۱۱۷	.....	۷-۱. الگوهای نیازسنجی آموزشی
۱۱۷	.....	۱-۷-۱. الگوی کافمن و هرمن
۱۱۸	.....	۲-۷-۱. الگوی کلاین
۱۱۹	.....	۳-۷-۱. الگوی تحلیل SWOT
۱۲۰	.....	۴-۷-۱. الگوی تحلیل عملکرد و وظیفه
۱۲۰	.....	۵-۷-۱. الگوی شایستگی انسانی توماس گیلبرت
۱۲۲	.....	فصل دوم: اهداف آموزشی
۱۲۲	.....	۱-۲. مقدمه
۱۲۳	.....	۲-۲. جایگاه اهداف برنامه درسی

۱۲۴	۳-۲. منابع تعیین هدف‌های آموزشی .....
۱۲۵	۱-۳-۲. نظام اعتقادی و ارزشی (فلسفه) .....
۱۲۹	۲-۳-۲. ماهیت یادگیری و تعیین هدف‌ها .....
۱۳۰	۴-۳-۲. مطالعه جامعه .....
۱۳۰	۵-۳-۲. مطالعه یادگیرنده .....
۱۳۰	۶-۳-۲. مطالعه دانش .....
۱۳۱	۴-۲. سطوح اهداف برنامه درسی .....
۱۳۲	۵-۲. انواع اهداف برنامه درسی از دیدگاه بلوم .....
۱۳۳	۱-۵-۲. حیطه شناختی .....
۱۳۳	۲-۵-۲. حیطه عاطفی .....
۱۳۴	۳-۵-۲. حیطه روانی حرکتی .....
۱۳۶	فصل سوم: انتخاب و سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی .....
۱۳۶	۱-۳. مقدمه .....
۱۳۷	۲-۳. انتخاب محتوا .....
۱۳۸	۳-۳. دیدگاه‌های انتخاب محتوا .....
۱۳۸	۴-۳. اصول انتخاب محتوا .....
۱۴۱	۵-۳. روش‌های انتخاب محتوا .....
۱۴۱	۶-۳. اصول سازمان‌دهی محتوا .....
۱۴۳	۷-۳. انواع سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی .....
۱۴۴	۱-۷-۳. شیوه‌های سازمان‌دهی افقی محتوا .....
۱۴۵	۲-۷-۳. شیوه‌های سازمان‌دهی عمودی محتوا .....
۱۴۶	۸-۳. موانع سازمان‌دهی تلفیقی محتوا .....
۱۴۸	فصل چهارم: زمان و محیط یادگیری .....
۱۴۸	۱-۴. مقدمه .....
۱۵۰	۲-۴. مفهوم زمان در برنامه درسی .....
۱۵۲	۳-۴. رابطه عنصر زمان با سایر عناصر برنامه درسی .....
۱۵۳	۴-۴. دو دیدگاه در رابطه با زمان و فرایند آموزش و پرورش .....
۱۵۵	۵-۴. تفاوت محیط و فضا در یادگیری سنتی و الکترونیکی .....

۱۵۸ ..... ۶-۴. ویژگی‌های روانی محیط یادگیری

۱۵۹ ..... ۷-۴. ویژگی‌های فیزیکی محیط‌های یادگیری

فصل پنجم: انتخاب و سازمان‌دهی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری ۱۶۳

۱۶۳ ..... ۱-۵. مقدمه

۱۶۴ ..... ۲-۵. انتخاب و سازمان‌دهی فعالیت‌های یادگیری

۱۶۶ ..... ۳-۵. اصول حاکم بر انتخاب تجارب و فعالیت‌های یادگیری

۱۶۷ ..... ۴-۵. رویکردهای سازمان‌دهی فعالیت‌های یاددهی-یادگیری

۱۶۸ ..... ۵-۵. ارتباط محتوا با تجربیات یادگیری

۱۶۹ ..... ۶-۵. شرایط تبدیل یاددهی به یادگیری مطلوب

۱۷۱ ..... ۷-۵. روش‌های نوین تدریس

۱۷۱ ..... ۱-۷-۵. روش سخنرانی

۱۷۲ ..... ۲-۷-۵. روش بارش مغزی

۱۷۵ ..... ۳-۷-۵. روش حل مسئله

۱۷۸ ..... ۴-۷-۵. روش اکتشافی

۱۷۹ ..... ۵-۷-۵. روش ایفای نقش

۱۸۲ ..... ۶-۷-۵. روش گردش علمی

۱۸۴ ..... ۷-۷-۵. روش تدریس بحث گروهی

۱۸۸ ..... ۸-۷-۵. یادگیری مبتنی بر مغز

۱۹۵ ..... ۹-۷-۵. آموزش مبتنی بر مربی‌گری

۱۹۹ ..... ۱۰-۷-۵. جمع‌بندی و مقایسه روش‌های تدریس

فصل ششم: ارزشیابی در برنامه درسی ۲۰۳

۲۰۳ ..... ۱-۶. مقدمه

۲۰۳ ..... ۲-۶. مفهوم شناسی ارزشیابی برنامه درسی

۲۰۴ ..... ۳-۶. اهداف ارزشیابی برنامه درسی

۲۰۵ ..... ۴-۶. الگوهای ارزشیابی

۲۱۰ ..... ۵-۶. مراحل ارزشیابی برنامه درسی

۲۱۱ ..... ۶-۶. انواع ارزشیابی

۲۱۵ ..... ۷-۶. روش‌های ارزشیابی

بخش سوم: ارائه الگوی کاربردی طراحی و تدوین برنامه درسی

۲۲۲	۱-۳. مقدمه .....
۲۲۴	۲-۳. مبانی برنامه درسی مبتنی بر فاوا .....
۲۲۵	۱-۲-۳. مبانی فلسفی فناوری اطلاعات .....
۲۲۸	۲-۲-۳. مبانی روانشناسی .....
۲۳۱	۴-۲-۲-۳. نظریه‌ی شناخت گسترده .....
۲۳۸	۳-۲-۳. مبانی جامعه‌شناسی .....
۲۴۷	۴-۲-۳. مبانی نظری استفاده از موک‌ها .....
۲۵۵	۳-۳. برنامه درسی آموزش موک در دوره‌های تربیت‌معلم .....
۲۵۷	۴-۳. توانمندی‌های دانش‌آموختگان کارشناسی آموزش ابتدایی .....
۲۵۸	۱-۴-۳. تربیت‌معلم در سند تحول بنیادین .....
۲۵۹	۲-۴-۳. شایستگی‌های دانش‌آموختگان کارشناسی آموزش ابتدایی .....
۲۶۵	۵-۳. ویژگی‌های برنامه درسی مجازی .....
۲۶۶	۶-۳. جهت‌گیری برنامه درسی: برنامه درسی انسان‌گرا .....
۲۷۰	۷-۳. الگوهای طراحی برنامه درسی: برنامه‌های درسی فراگیر-محور مبتنی بر شایستگی .....
۲۷۱	۱-۷-۳. رویکردهای تدوین الگوهای شایستگی .....
۲۷۲	۲-۷-۳. ویژگی‌های عناصر برنامه درسی مبتنی بر شایستگی .....
۲۷۴	۸-۳. الگوهای تدوین برنامه درسی: الگوی رویه‌ای .....
۲۷۵	۹-۳. عناصر برنامه درسی مطلوب .....
۲۷۵	۱-۹-۳. اهداف .....
۲۷۶	۲-۱-۹-۳. اهداف عمده درس .....
۲۷۷	۳-۱-۹-۳. اهداف رفتاری .....
۲۷۸	۲-۹-۳. تجربیات یادگیری و زمان .....
۲۸۰	۳-۹-۳. ارائه‌ی محتوا و فعالیت‌های یاددهی - یادگیری .....
۲۸۶	۴-۹-۳. ابزار، وسایل و فضای موردنیاز برای ارائه‌ی تجربیات یادگیری .....
۲۸۸	۵-۹-۳. چگونگی ارزشیابی فعالیت‌های یادگیری .....
۲۹۱	فهرست منابع .....

پیشگفتار

برنامه درسی آمیخته‌ای از نظر و عمل است؛ آنانی که صرفاً به مباحث علمی یا نظری برنامه‌ریزی توجه دارند، در عمل تجاربی نمی‌اندوزند و در برنامه‌ریزی درسی توفیق لازم را به دست نمی‌آورند؛ همچنین، افرادی که تصور می‌کنند صرفاً از طریق تجربه‌های عملی می‌توانند مجوز ورود به برنامه‌ریزی و تألیف کتاب درسی را به دست آورند درست نمی‌اندیشند. به همین دلیل کتاب‌هایی که برای آموزش در دانشگاه‌ها تألیف می‌شوند باید از طریق ترکیب نظر و عمل، روش‌های کاربردی را در هر یک از مراحل برنامه‌ریزی درسی ارائه کنند و خواننده را برای عمل آماده سازند (ملکی، ۱۳۸۶).

این کتاب نیز با هدف ترکیب نظر و عمل در برنامه درسی، متشکل از سه بخش است؛ که در بخش اول این کتاب تحت عنوان کلیات برنامه درسی، در فصل اول آن به ضرورت، اهمیت و انواع برنامه درسی پرداخته شده است. در فصل دوم این بخش، انواع مبانی برنامه درسی اعم از مبانی فلسفی، روانشناسی، جامعه‌شناسی و مبانی دانشی و دینی ارائه شده است. در فصل سوم این بخش، نظریه‌ها و جهت‌گیری‌های فنی و غیر فنی برنامه درسی بررسی شده است. در پایان این بخش و در فصل چهارم، الگوهای طراحی مانند الگوهای موضوع محور و فراگیر محور و همچنین انواع الگوهای تدوین برنامه درسی به تفکیک بیان شده است و در پایان این فصل، به پیشنهاد نگارنده، الگوی مطلوب برنامه درسی که متشکل از عناصر؛ نیازسنجی، اهداف، محتوا، زمان، محیط و فضا، فعالیت‌های یاددهی و یادگیری و ارزشیابی می‌باشد، ارائه شده است.

با توجه به عناصر الگوی مطلوب برنامه درسی، بخش دوم این کتاب متشکل از شش فصل است که در فصل اول اهداف، اصول، روش‌ها و الگوهای نیازسنجی بیان شده است. در فصل دوم، منابع تعیین اهداف، سطوح و انواع اهداف برنامه درسی از نظر بلوم ارائه شده است. در فصل سوم به بررسی نحوه انتخاب و سازمان‌دهی محتوای برنامه درسی پرداخته شده است. در فصل چهارم، پس از بیان مفهوم شناسی زمان در برنامه درسی، ویژگی‌های روانی و فیزیکی محیط‌های یادگیری بیان شده است. در فصل پنجم، نحوه

انتخاب و سازمان‌دهی فعالیت‌های یاددهی و یادگیری تشریح شده است و در فصل پایانی این بخش (فصل ششم) اهداف، الگوها، مراحل و انواع ارزشیابی ارائه شده است.

در بخش سوم این کتاب، با هدف آشنایی خوانندگان این کتاب با نحوه طراحی و تدوین الگوی برنامه درسی به ارائه الگوی کاربردی «طراحی و تدوین برنامه درسی آموزش استفاده از دوره‌های عمومی باز و گسترده آنلاین^۱ (موک) برای دانشجویان کارشناسی آموزش ابتدایی» ارائه شده است؛ که در این بخش پس از بیان مبانی فلسفی، روان‌شناسی، اجتماعی و مبانی نظری (دانشی) استفاده از موک‌ها، به انتخاب الگوهای طراحی و تدوین متناسب با موک‌ها پرداخته شده است و در پایان این بخش، عناصر الگوی مطلوب برنامه درسی در قالب جداولی به تفکیک بیان شده است.

به‌طورکلی تلاش نویسنده بر آن بوده تا در تدوین این اثر، از منابع مختلف در زمینه طراحی و تدوین الگوی برنامه درسی بهره گرفته شود، با این‌وجود امید است استادان، محققان و دانشجویان محترم، اشکالات و نارسایی‌های موجود در این کتاب را منعکس کنند تا در چاپ‌های بعدی رفع شود. در پایان سپاس ویژه و بیکران خود را به درگاه ایزد منان ابراز می‌دارم که کامیابی این کار را بر این‌جانب منت نهاد و امیدوارم این اثر ناچیز، بتواند ذره‌ای بر غنای ادبیات مربوط به برنامه درسی بیفزاید.

---

^۱. MOOC (Massive Open Online Course)